

B'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΩΓΩΝΙΟΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

(8 ΙΟΥΛ. - 7 ΑΥΓ. 1965)

ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Πωγωνί ονομάζεται ἡ ΒΔ τῶν Ἰωαννίνων κειμένη ἐπαρχία, ἣτις ἐκτείνεται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Νεμέρτσικα καὶ κατέχει τὰ ΒΑ αὐτοῦ μέρη παρὰ τὰ σημερινὰ σύνορα Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας¹. Παλαιότερον ἡ ἐπαρχία αὕτη ἐλέγετο *Πωγωνιανή*, σήμερον δ' οὕτω μόνον ὀνομάζεται τὸ χωρίον Βοστίνα². Ὁ τύπος Πωγωνιανὴ ἐχρησιμοποιοῦθη καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ, προελθὼν κατὰ παράδοσιν ἐκ τῆς ὁμωνύμου πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐθεμελίωσεν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος (668 - 685) παρὰ τὴν Διπαλίτσαν³.

Ἡ ἐπαρχία Πωγωνίου παλαιότερον περιελάμβανε 48 ἐν ὄλφ ἑλληνικὰ χωρία⁴, τινὰ τῶν ὁποίων σήμερον ὑπάρχοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κονίτσης, τινὰ δὲ εὐρίσκονται ὑπὸ τοὺς Ἀλβανούς. Ἀπὸ τοῦ 1339 τὰ χωρία ταῦτα ὑπέστησαν ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν· ἐκ τῶν κατοίκων ἄλλοι μὲν παρέμειναν Ἑλληνας, ἄλλοι δ' ἐξισλαμίσθησαν. Συχνότεραι ἦσαν αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ πιέσεις τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ κυρίως μετὰ τὴν δευτέραν δεκαετηρίδα τοῦ 17ου αἰ., διὸ καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι τῆς Ὀστανίτσης ἀπὸ τοῦ 1632 - 1687

¹ Βλ. τοπογραφίαν τῆς περιοχῆς παρὰ Ἰω. Λαμπρίδην, Ἑπειρωτικὰ μελετήματα, τεῦχος ἔβδομον: Πωγωνιακά, ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 7 - 12.

² Τὸ τοπων. τοῦτο σημαίνει κατὰ τὸν Λαμπρίδην (σ. 8) τόπον βοσκῆς, κατὰ τὸν Ἀθ. Παπαχαρίσην μελισσότοπον (Ἑπειρ. Χρον., 8 (1933) 141) καὶ κατὰ τὸν Κ. Μέρτζιον τὴν χωρὶς μέλι κηρήθραν (Ἑπειρ. Χρον., 9 (1934) 200).

³ Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 17. Ἀθ. Παπαχαρίση, ἐνθ., σ. 141.

⁴ Ἐκ τούτων μνημονευτέα τὰ ἔξῃς: Ἅγιος Κοσμᾶς (πρόφην Καξοί), Ἁγία Μαρίνα (Κουσοβίτσα), Ἀργυροχώρι, Βάλτιστα, Βασιλικὸν (Τσαραπλανά), Βήσσανη, Βομπλόν, Δελβινάκι, Δημόκορη, Δολόν, Δρυμάδες, Ζάβροχον, Κακόλακκος, Καστάνιανη, Κεράσοβον, Κεφαλόβρυσον (Μεντζητιέ), Κουρεμάδιον, Κρουνέριον, Κτίσματα (Ἀρίνιστα), Λάβδανη, Λαχανόκαστρον, Λίμνη (Ζαραβίνα), Μαυρόπουλον, Κάτω Μερόπη (Φραστανά), Μερόπη (Ρουμπάτες), Ξηρόβαλτος, Ὀρεινὸν (Μποζανίον), Παλαιόπυργος (Μέβδεζα), Περιστερί (Μέγγουλη), Ποντικάτες, Πωγωνιανὴ (Βοστίνα), Ρουσιά, Στραβοσκιάδι, Στρατινιστα, Τεριάχιον, Φαράγγι (Γκουβέρι) καὶ Ψηλόκαστρον (Καλουδέ).

μετηνάστευσαν εἰς Βεσσαραβίαν¹. Ἐς σημειωθῆ ἀκόμη ὅτι φοβερὰς καταστροφὰς ὑφίσταντο οὐ μόνον τὰ βόρεια, ἀλλὰ καὶ τὰ νότια χωρία τοῦ Πωγωνίου ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν². Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μόνον εἰς τὸ *Κεφαλόβρυσον* κατοικοῦν Ἄρβανιτόβλαχοι, μερικοὶ δὲ Τουρκόγυφτοι εἰς τὴν Πωγωνιανὴν καὶ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία. Εἰς παλαιότερους χρόνους οἱ ἐπήλυδες ἦσαν περισσότεροι, ὅπως μανθάνομεν ἀπὸ πολυτίμους πληροφορίας τοῦ Ἰω. Λαμπρίδου. Οὗτος κατὰ τὸ 1889 γράφει: «Τὸ Πογώνη ἢ Πογώνιον... ἀριθμεῖ οἰκίας 3.594, ὧν 204 Ἄλβανικαὶ καὶ 6 Ἀθιγγανικαὶ εἶναι Μωαμεθανικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ 3.154 Ἑλληνικαί, 141 Ἄλβανοβλαχικαί, 76 Ἄλβανικαὶ καὶ 13 Ἀθιγγανικαὶ Χριστιανικαί»³. Κατὰ τὴν περιόδον τῆς τουρκοκρατίας, ὁπότε τὸ Πωγώνι περιελάμβανε καὶ τὰ χωρία *Δεπαλίτσαν*, *Ὀστανίτσαν*, *Μπουτσιακὸν* καὶ τινὰ ἄλλα, ὑπαγόμενα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κονίτσης, ἀπετέλει «καϊμακλίκιον» μὲ ἔδραν τὴν Βοστίναν. Ἦδη διοικεῖται ὑπὸ ἐπαρχοῦ, ἔδρευόντος εἰς Δελβινάκιον⁴.

Ἡ ἀποδημία τῶν κατοίκων τοῦ Πωγωνίου, ἡ ὁποία ἔτι καὶ σήμερον εἶναι λίαν ἔντονος, ἤρχισεν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων, ἐνισχύθη δὲ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἄλβανικῶν ἐπιδρομῶν κυρίως ἀπὸ τοῦ 17ου αἰ. καὶ ἔξης. Τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν πιθανότατα παρέσχεν ἡ ἐπικοινωνία τῶν Πωγωνησίων μὲ τοὺς ἀλλαχόθεν προστρέχοντας εἰς τὴν μεγάλην ἔμποροπανήγυρσίν των, γινομένην τὴν 15ην Αὐγούστου παρὰ τὴν Μοῆν τῆς Μολυβδοσκεπάστου⁵. Αἱ συναλλαγαὶ καὶ οἱ ἀναπτυσσόμενοι δεσμοὶ των μὲ τοὺς ἐκεῖ ἀφικνουμένους ἔξ ἄλλων τόπων ὑπεβοήθησαν τὴν ἀποδημίαν των εἰς τὴν ξενιτειάν⁶. Χῶραι εἰς τὰς ὁποίας μετέβαινον οὗτοι παλαιότερον ἦσαν ἢ Τουρκία (Κωνσταντινούπολις), ἢ Μολδοβλαχία καὶ ἢ Ρωσία⁷. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὗτοι ἀποδημοῦν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, τὴν Γερμανίαν κ.ά. Ἡ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν οικονομικὴ αὐτῶν δραστηριότης ἀπέβη πάντοτε καρποφόρος καὶ ὠφέλγησε καὶ τὴν γενέτειραν, διότι πολλοὶ τῶν ἀποδήμων ὑπῆρξαν ἐθνικοὶ εὐεργεταὶ τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν πατρίδος, διὰ τῆς ἰδρύσεως κοινωφελῶν ἰδρυμάτων καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὑποστηρίξεως τῶν συμπατριωτῶν των⁸. Οἱ εἰς

¹ Ἰω. Λαμπρίδου, ἔνθ' ἀν., σ. 61.

² Ἐνθ' ἀν., σ. 63-84.

³ Ἐνθ. ἀν., σ. 7.

⁴ Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐν μέσῳ τῆς κόμης ταύτης ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἰδρύθη τῷ 1153. Βλ. Ἰω. Λαμπρίδου, ἔνθ' ἀν., σ. 38.

⁵ Ἐνθ' ἀν., σ. 52-53.

⁶ Αὐτόθι, σ. 53.

⁷ Αὐτόθι, σ. 54.

⁸ Αὐτόθι, σ. 50-51.

τὴν πατρίδα ἐναπομένοντες ἄρρενες καὶ αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι σπανίως ἐξενιτεύοντο, ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγρούς καὶ τὰς ἀμπέλους, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μετήρχοντο τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀρτοποιοῦ, τοῦ λαχανοπώλου, τοῦ παντοπώλου καὶ τοῦ βαρελοποιοῦ. Ὀνομαστοὶ ὑπῆρξαν οἱ Σωπικῶται *βαγενάδες*, οἱ ὁποῖοι ἐπενόησαν καὶ ἰδίαν συνθηματικὴν γλῶσσαν¹.

Καὶ εἰς τὰ γράμματα οὐχὶ μικρὰν ἐπίδοσιν παρουσίαζε τὸ Πωγῶνι καὶ πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως καὶ μετ' αὐτῆν².

Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πωγωνίου ὅλως ἐξαιρετόν θέσιν καταλαμβάνει τὸ *Δελβινάκιον*, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι ἐπολέμησαν γενναίως κατὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ³.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης ἀπὸ δημοσιεύματα ἢ χειρόγραφα προερχομένη λαογραφικὴ ὕλη συνίσταται: α) εἰς μελέτας καὶ ἄρθρα, τῶν ὁποίων τὴν κυριωτέραν βιβλιογραφίαν παραθέτω ἐνταῦθα, καὶ β) εἰς χειρογράφους τινὰς συλλογὰς, κατατεθείσας εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρόφην Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν⁴.

¹ «Ἀπὸ τὴν *Σωπικὴν* καὶ τὴν *Τσιάτισταν*, χωρία τοῦ Πωγωνίου ὑπὸ τὴν ἀλβανικὴν κατοχὴν τελοῦντα, καὶ ἀπὸ τοὺς *Δρυμάδες* καὶ τὸ *Στραβοσκιάδι*, χωρία τοῦ Πωγωνίου ὡσαύτως, ἀλλ' ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἡπειρῷ κείμενα, προέρχονται οἱ βαγενάδες τῆς Ἡπειροῦ. Ἄλλ' ὡς κατ' ἐξοχὴν κοιτίς αὐτῶν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ Σωπικὴ». Βλ. Ἀθ. Παπαχαρίσην εἰς Ἡπειρ. Χρον., ἔτ. 5ον (1930), σ. 265. Τὸ ἐκ Σωπικῆς συνθηματικὸν γλωσσάριον κατεγράφη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατ' ὑπαγόρευσιν τοῦ βαγενᾶ *Βασίλη Καναβοῦ* (ἔνθ' ἄν., σ. 266). Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὁ αὐτὸς βαγενᾶς διαμένει ἀκόμη ἐν Πωγωνιανῇ καὶ εἶναι ἡλικίας 80 ἐτῶν. Παρὰ τούτου κατέγραφα καὶ ἐγὼ ἀρκετὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλο λαογραφικὸν ὕλικόν.

² Ἰω. Λαμπρίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 44 - 46.

³ Βλ. πλείονα εἰς Ν. Β. Πατσέλη, Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπειροῦ. (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἡρωϊκῆς κομποπόλεως). [Ἀθῆναι 1948]. Τοῦ Ἀυτοῦ, Διὰ τὸ Δελβινάκι ἐκλήθη «ἡρωϊκόν». Ἀθῆναι 1958.

⁴ Ἀ') Δημοσιεύματα: 1) *Γεώργ. Ἀναγνωστόπουλος*, Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἡπειρωτικῶν τοπωνυμῶν. Ἡπειρ. Χρον., 1 (1926), σ. 86 - 101.

2) *Παῦλος Βρέλλης*, Ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰκοτεχνίας ἐν Ἡπειρῷ. Ἡπειρ. Ἔστια, ἔτ. 6 (1957), σ. 434 - 444.

3) *Ἰ. Ἀ. Θωμόπουλος*, Τὰ Ἡπειρωτικὰ τοπωνύμια. Ἡπειρ. Ἔστια, ἔτ. 4 (1955), σ. 987-988.

4) Ἀλ. Χ. Μαιμόπουλος, Ἡπειρος. Λαογραφικά - Ἠθογραφικά - Ἐθνογραφικά, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1961, 8ον, 207 σελ., τ. Β', 1964, 8ον, 294 σελ.

5) *Κ. Δ. Μέριτζιος*, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ξένων Ἡπειρωτικῶν τοπωνυμῶν. Ἡπειρ. Χρον., 9 (1934), σ. 200 - 203.

6) *Κων. Μπεκιάρης*, Τὰ ἀπὸ τῆς Τυρινῆς μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ ἐθιζόμενα ἐν Πωγωνιανῇ. Μεσαιων. Γράμματα, 4 (1939), σ. 68 - 71.

7) *Δημ. Β. Οἰκονομίδης*, Τὰ βορειοηπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τὰ τραγούδια τῆς ξε-

Παρά τὸν σχετικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐν λόγῳ ὕλης ἐκρίθη σκόπιμος

ντεϊάς. Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἑπίρῳ. Εἰς μνήμην Χρῖστου Σούλη, Ἀθήναι 1954, σ. 37 - 45.

8) *Δικ. Κ. Οἰκονόμου*, Ὁ γάμος εἰς τὴν Βήσσανην καὶ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ Πωγωνίου, Ἀθήναι 1950, 16ον, 31 σελ.

9) *Κατὶνα Γ. Παπᾶ*, Γαμήλια ἔθιμα τῆς Β. Ἑπίρου. Ἑπίρ. Ἑστ., ἔτ. 5 (1956), σ. 350 - 355, 453-457.

10) *Σταῦρος Παπαδάτος*, Ἡ ἔπαρσις τῆς σημαίας ἐν πομπῇ γάμου ὡς ἰσχυρὸν ἔθιμον ἐν Ἑπίρῳ ἰδίῳ. Ἑπίρ. Ἑστ., ἔτ. 10 (1961), σ. 917 - 921.

11α) *Ἀθανάσιος Χ. Παπαχαρίσης*, Τὰ Σώπικα ἢ ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν βαγενάδων τῆς Βορείου Ἑπίρου. Ἑπίρ. Χρον., 5 (1930), σ. 265 - 270. β) Προσθήκη εἰς τὰ Σώπικα, ἐνθ' ἄν., 7 (1932), σ. 213 - 215. γ) Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου, ἐνθ' ἄν., 8 (1933), σ. 141 - 149. δ) Δευτέρῳ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολή. Ἑπίρ. Ἑστία, ἔτ. 1 (1952), σ. 815 - 818, ἔτ. 2 (1953), σ. 36 - 40, 170 - 171, 269 - 271, 379 - 381. ε) Γλωσσικὰ, Πλάτων 7, Ἀθήναι 1955, σ. 132 - 135.

12α) *N. Β. Πατσέλης*, Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἑπίρου. (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἡρωϊκῆς κωμοπόλεως). [Ἀθήναι 1948], 8ον, 256 σελ. [Ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς ὕλης περιέχει καὶ τινα ἔθιμα, ἔθιμα λατρευτικὰ καὶ γαμήλια : σελ. 130 - 131, 155 - 156, 219 - 238]. β) Διατὶ τὸ Δελβινάκι ἐκλήθη «ἡρωϊκόν», Ἀθήναι 1958, 8ον, 16 σελ.

13) *Σπ. Περιστέρης*, Δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορείου Ἑπίρου, Ἑπετηρ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 9 - 10 (1955/57), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 105 - 133.

Β') Χ ε ἰ ρ ὁ γ ρ α φ α : α) Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (βρυχυγρ. ΚΕΕΛ), ἀρ. χρ. 45. (*Ἀλκιβιάδου Κομποπάνου*, Συλλογὴ παροιμιῶν ἐκ Δολιανῶν, 1915, σχ. 8ον, 187 σελ.) [Παροιμίαι 1109].

β) ΚΕΕΛ, ἀρ. 1473. (Συλλογὴ ὑπὸ φοιτητῶν ἐκ διαφόρων τόπων, 1941, σχ. 4ον, 391 σελ.). [Περιέχει καὶ ὀλίγας λαογραφικὰς εἰδήσεις ἐκ Πωγωνίου].

γ) ΚΕΕΛ, ἀρ. 1613. (*Ἀθηνᾶς Παπαχαρίση*, Ὁ γάμος εἰς τὴν Βήσσανην τοῦ Πωγωνίου τῆς Ἑπίρου, Ἀθήναι 1949, 4ον, 19 σελ.).

δ) ΚΕΕΛ, ἀρ. 1665 Γ'. (*Δημ. Β. Οἰκονομίδου*, Λαογρ. σύμμεικτα ἐκ Βορείου Ἑπίρου, Ἰωάννινα 1951, 8ον, 85 σελ.).

ε) ΚΕΕΛ, ἀρ. 1908 Β. (*Δημ. Β. Οἰκονομίδου*, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κόνιτσαν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν χωρία, 1953, 8ον, 133 σελ.).

ς') ΚΕΕΛ, ἀρ. 1919. (*Σπυρ. Φαρμάκη*, Περιουλλεγέντα λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Δολιανῶν Ἑπίρου, 1953, 8ον, 61 σελ.) [Ἐπισημ. σχετικὴ πρὸς τὸν γάμον, τὴν κοινὴν ὀργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὴν τελευτὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν].

ζ) ΚΕΕΛ, ἀρ. 1922. (*Α. Τεανάδη*, Λαογραφικαὶ σημειώσεις ἐκ Κερασόβου, 1953, 8ον, 65 σελ.). [Ἐπισημ. σχετικὴ πρὸς τὴν κοινὴν ὀργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτὴν καὶ τὸ λαϊκὸν δίκαιον].

η) ΚΕΕΛ, ἀρ. 2222. (*Δικ. Βαγιακάκου*, Γλωσσικὰ ἐκ Β. Ἑπίρου, 1951, 8ον, 519 σελ.). [Περιέχει γλωσσικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικόν καὶ ἐκ *Δρυμάδων* καὶ *Σωπικῆς*].

θ) ΚΕΕΛ, ἀρ. 2256. (*Σπ. Περιστέρη*, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἑπίρῳ, 1957, 8ον, 209 σελ.).

ή ολοκληρώσεις τῆς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην λαογραφικῆς ἐρεῦνης. Πρὸς τοῦτο ἐνηργήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀριθ. ἀποφ. 51564/27.7.65) μηνιαία ἀποστολὴ, ἣτις ἐπραγματοποιήθη δι' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς 8ης Ἰουλίου - 7 Αὐγούστου εἰς τὰ χωρία Πωγωνιανῆν, Ποντικᾶτες, Δολὸν καὶ τὴν κωμόπολιν Δελβινάκιον. Τὰ χωρία ταῦτα ἐπικοινωνοῦν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Κόνιτσαν δι' αὐτοκινήτου. Παλαιότερον ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Πωγωνίου ἐχρησιμοποιεῖ ὡς ἐπίνειον τὸν λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα (κοινῶς Σκάλωμα).

Ἡ ἐρευνηθεῖσα αὕτη περιοχὴ εἶχε πληθυσμὸν τὸ ἔτος 1928 1053 κατοίκους, κατὰ δὲ τὸ 1951 821. Τὸ χωρίον Ποντικᾶτες, νοτίως τῆς Πωγωνιανῆς, ἠρίθμει κατὰ τὸ 1928 343 κατοίκους, νῦν δὲ ἔχει περὶ τοὺς 160. Ἡ περιοχὴ αὕτη μὲ περιορισμένην γεωργικὴν καλλιέργειαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ παρελθόν, προσφέρεται περισσότερον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν μὲ 5.000 περίπου συντηρούμενα αἰγοπρόβατα.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πωγωνιανῆς καὶ εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς κεῖται τὸ χωρίον Δολὸν μὲ 60 κατοίκους, ἐνῶ εἶχε 359 κατὰ τὸ 1928. Ὁ πληθυσμὸς ἀσχολεῖται ἐνταῦθα μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Τὸ Δελβινάκιον τέλος, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου, κεῖται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους *Φεβίτσα* (ὕψ. 740). Ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως ταύτης, ἀριθμούσης νῦν 1198 κατοίκους, κεῖται τὸ Δελβινακιώτικο Χάνι, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ἡ ἀπὸ Ἰωαννίνων εἰς τὰς θρυλικὰς πόλεις τῆς Βορείου Ἠπείρου Ἀργυροκάστρον καὶ Αὐλῶνα ἄγουσα ὁδός. Ἀνέκαθεν ἐφημίζοντο αἱ γυναῖκες τοῦ Δελβινακίου διὰ τὸ ἐξαίσιον κάλλος των, τὸ ὁποῖον παρετήρησαν καὶ οἱ περιηγηταὶ Holland καὶ Leake¹. Ὁραταὶ εἶναι καὶ αἱ γυναῖκες τῶν χωρίων Δολοῦ καὶ Γκουβέρι (νῦν Φαραγγίου). Διὸ καὶ ἡ παροιμιώδης φράσις: «*Κοπέλλα ἀπὸ τὸ Γκουβέρι καὶ νερὸ ἀπὸ τὸ Κόκκινο Λιθάρι*» (πηγὴ ΒΔ τοῦ Δελβινακίου). «Ἡ κανονικὴ ὁμως συμμετρία τοῦ θήλεος φύλου, γράφει κάπως ὑπερβολικὰ ὁ Ἰ. Λαμπρίδης, οὐδαμοῦ ἴσως καὶ τῆς Εὐρώπης ὑπάρχει. Διὸ καὶ τὸ ἀληθέστατον λόγιον: *νύφη ἀπὸ τὸ Δελβινάκι καὶ γαμπρὸς ἀπ' τ' Ἀργυροκάστρο*»². Θέλων νὰ ἐξηγήσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου ὁ Ἰωαννίτης ἱατροφιλόσοφος, λέγει: «... ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα ἐπιδρᾷ καθόλου ἐπὶ τῶν

[Περιέχει καὶ 57 ἄσματα ἐκ Βασιλικῶν, Βήσσανης, Χρυσανγῆς καὶ Δελβινακίου Πωγωνίου].

1) ΚΒΕΛ, ἀρ. 2949. (Ἄνθρ. Βολταίρα, Ἥθη, ἔθιμα καὶ τραγούδια σωσμένα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἀπὸ τὸ Βασιλικὸν Πωγωνίου Ἰωαννίνων, 1965, 4ον, 25 σελ.). [Περιέχει ἄσματα 26, 1 παροιμ., 3 εὐχὰς καὶ εἰδήσεις περὶ γάμου, μαγειρίας καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν].

¹ Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 21.

² Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 22.

κράσεων καὶ τῆς καλλονῆς, διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνδρες εἶναι εὐρωστοί, αἱ δὲ γυναῖκες εὐειδεῖς καὶ λευκαί»¹.

Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων χωρίων συνελέχθη ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, ἣτις περιελήφθη εἰς χ/φον ἐκ 474 σελίδων, σχήματος 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον καὶ κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπ' ἀριθμὸν 2956.

Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει: ἄσματα 121, παραδόσεις 33, αἰνίγματα 66, παροιμίας 25, παραμύθια 4, ἐπιδράς 3 καὶ ποικίλας εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς οἰκίας, τροφῶν, ἐνδυμασιῶν, γεωργικοῦ, ποιμενικοῦ καὶ κνηγετικοῦ βίου, χορῶν, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, μαγείας, ἀστρολογίας, μετεωρολογίας, μαντικῆς, δημώδους ἱατρικῆς, λαϊκῆς λατρείας καὶ ἀγροτικῶν ἐθίμων. Πρὸς τούτοις ἐγένετο καὶ ἠχογράφησις διὰ μαγνητοφώνου τύπου Butoba τῆς μουσικῆς 41 ἄσματων ἐπὶ 6 ταινιῶν².

Τὸ ἐν Πωγωνίῳ γλωσσικὸν ἰδίωμα παρουσιάζει τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅτι διαφέρει ἀπὸ τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διατηροῦν τοὺς φθόγγους καθαροὺς καὶ ἀναλλοιώτους. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καὶ βορειότερον ἐν Βορείῳ Ἡπειρῷ καὶ εἰς τοὺς ἑλληνοφώνους τῆς Ἀλβανίας. Τὴν γλωσσικὴν ταύτην συγγένειαν τῶν Πωγωνησίων πρὸς τοὺς ἑλληνοφώνους τῆς Ἀλβανίας ἀντιλαμβάνομενοι οἱ ἄλλοι Ἡπειρώται καὶ παρεξηγοῦντες λέγουσιν ὅτι οἱ Πωγωνῆσιοι ἀρβανιτίζουσιν, δηλαδὴ ὁμιλοῦν ὅπως οἱ Ἀρβανῖτες. Γενικῶς «δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ Πωγώνι ὡς μία νησις νοτίας προφορᾶς εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα»³.

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὡς ἄνω λαογραφικὴν ὕλην, ἐκτὸς τῶν κοινῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα διακρίνει τις ἐν σχέσει μὲ τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν ἠπειρωτικῶν περιοχῶν, παρατηρεῖ ἔτι καὶ μορφὰς τοπικὰς, συνδεομένας μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τοῦ βίου.

Ἐκ τοῦ ὕλικου βίου τοῦ λαοῦ τοπικῆς ἰδιομορφίας εἶναι ἡ λαϊκὴ κατοικία μετὰ τῶν ἐπίπλων καὶ σκευῶν, τὰ ὁποῖα δύναται τις νὰ γνωρίσῃ συστηματικώτερον μᾶλλον εἰς τὰ χωρία παρὰ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, τὸ Δελβινάκιον, ὅπου πολλαὶ οἰκίαι ὑπέστησαν ποικίλας ἐπιδράσεις ἐκ τῆς οἰκοδομίας τῶν ἀστικῶν κέντρων. Σημειωτέον δ' ὅτι λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ τελευταίου πολέ-

¹ Ἰω. Λαμπρίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 13.

² Εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὸν δημοδιδάσκαλον κ. Κ. Ζῶτον, τὸν κ. Παναγιώτην Κάπαρον, ἱατρόν, Ματθαῖον Βαλκάνην, δημοδιδάσκαλον, καὶ Παν. Παπᾶν, ἐνωμοτάρχην, οἵτινες τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

³ Ἀθ. Παπαχαρίση, Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου, ἔνθ' ἄν., σ. 142.

μου καταστροφῶν πολλαὶ ἐπικλινεῖς στέγαι οἰκιῶν εἰς τὰ χωρία, ὡς π.χ. ἐν Πωγωνιανῇ καὶ ἀλλαχοῦ, μετὰ τὴν ἐπισκευὴν των φέρουν κατὰ μὲν τὸ ἥμισυ παλαιὰς

Εἰκ. 1. Διώροφος οἰκία.

Εἰκ. 2. Καλύβα με ἀλώνι.

πλάκας ἐκ σχιστολίθου, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ κεραμίδια (εἰκ. 1). Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ καλύβα. Αὕτη εἶναι λιθόκτιστος, σκεπασμένη, ὅπως καὶ τὸ σπίτι, με πλάκες. Δὲν ἔχει παράθυρα, ἔχει δὲ μόνον 2 πόρτες, μίαν μικρὰν καὶ μίαν μεγάλην. Ἡ πρώτη λέγεται θυροπούλα καὶ ἐπικοινωνεῖ με τὸ ἀλώνι (εἰκ. 2). Ἐὰς προστεθῆ ὅτι κάθε νοικοκύρης ἔχει τὸ ἀλώνι καὶ τὴν καλύβαν του.

Δὲν θὰ ἐπιμείνω εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν οἰκιῶν μὲ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ὀρολογίας, παραπέμπων εἰς τὴν «Ἐκθεσιν τῆς λαογραφικῆς μου ἀποστολῆς εἰς τὸ Κεντρικὸν Ζαγόρι»¹ καὶ εἰς τὸ χειρόγραφόν μου ὑπ' ἀριθ. 2956, σ. 26 - 36² ἐπιθυμῶ μόνον νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα ὅσα ὁ G. Stadtmüller ἔγραψε παλαιότερον διὰ τὴν παρόρμησιν πρὸς μελέτην τῆς λαϊκῆς ἐν Ἡπειρῷ οἰκοδομίας: «Ἐκ τῆς ἐξετάσεως, λέγει, τῶν τύπων τῶν οἰκιῶν καὶ οἰκιακῶν σκευῶν διανοίγονται εὐρεῖαι προοπτικαὶ διὰ τὴν ἀναπαράστασιν σταδίων μετοικίσεων καὶ πολιτισμῶν εἰς χρόνους, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ὑπάρχει παράδοσις οὔτε γραπτὴ οὔτε μνημειακῆ... Ἡ διερεῦνησις τῶν τύπων τῶν οἰκιῶν, τῶν οἰκιακῶν σκευῶν καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων, εἶναι μέρος μόνον τῆς γενικῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης, ἥτις, ἐπιχειρουμένη μετὰ τῆς ἀναγκαίας προσοχῆς καὶ μεθόδου, δύναται νὰ προσφέρῃ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας»³.

Ἐκ τῶν συνηθεστέρων τῶν Πωγωνησίων τροφῶν εἶναι τὸ *μπριάμι*, τὸ *τσουμπλέκι* (σιφιάδο), τὸ *ἀνάδεμα*, ὁ *καβουρμάς*, οἱ *ροσινίτσες*, ἡ *μιρμίλω*, τὸ *κορκόντι*, τὸ *σορβίσι*, ἡ *μπαζίνα*, ἡ *μπουκουβάλα*, τὸ *λιπανό*, τὸ *μάτσελο*, οἱ *πυρομάδες*, τὸ *ψάνι*, ἡ *ξοδοπαπάρα* ἢ *κραιοπαπάρα*, ἡ *ζούπα*, ἡ *σιλίρα*, ὁ *παστουρμάς*, τὸ *λαχανομπούρεκο*, τὸ *τυρομπούρεκο*, ἡ *κραιοσόπιτα*, ἡ *κουρκουτόπιτα*, ἡ *κασόπιτα*, ἡ *μπατσαριά* ἢ *σαπικάτα*, ἡ *γαλατόπιτα*, ἡ *κοφτόπιτα* κ.ἄ., πλήρη περιγραφὴν τῶν ὁποίων βλ. ἐν τῷ ὡς ἄνω χειρογράφῳ μου ὑπ' ἀρ. 2956, σ. 14 - 22 καὶ 28.

Ἀξιόλογον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ τοπικὴ ἐνδυμασία μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ λευκοῦ χρώματος. «Ἐν εὐαριθμοῖς χωρίοις τοῦ νοτίου διαμερισματος, γράφει ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης, τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν εἶναι φαινομερῆ⁴, ὅπως εἰς τὸ τμήμα Δροπόλεως, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ποδιήρη. Μόνον εἰς τὰ χωρία Σέλτσην καὶ Πολίτσιανην τὸ ἐνδυμα εἶναι μέλαν, ἐνῶ τῶν λοιπῶν λευκόν, ὅπερ νήθουσι καὶ ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες μόναι»⁵. Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη παρατηρεῖ: «Μεταξὺ ὄλων τῶν ἐνδυμασιῶν τῆς Ἡπειροῦ ἰδιαίτερον ἐντύπωσιν ἀμνει ἢ στολὴ τοῦ Πωγωνίου μὲ τὸν ἰδιόρρυθμον λευκὸν κεφαλόδεσμον, κατεσκευασμένη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ χονδρῶν λευκῶν ὑφασμάτων»⁶. Διὰ τὸν κεφαλόδεσμον τοῦ Πωγωνίου ἔγραφε παλαιότερον καὶ ὁ Ἰω. Λαμπρίδης τὰ ἐξῆς

¹ Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδην, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 15/16 (1962/1963), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 326 - 329.

² Georg Stadtmüller, Τὰ προβλήματα τῆς ἱστορικῆς διερευνήσεως τῆς Ἡπειροῦ. Ἡπειρ. Χρον., ἔτ. 9ον (1934), σ. 149 - 150.

³ Προφανῶς ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ ἐδῶ τὰς *φαινομερῆδας*.

⁴ Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 20.

⁵ Ἀγγελ. Χατζημιχάλη, Ἡπειρωτικὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἡπειρ. Χρον., ἔτ. 5ον (1930), σ. 257.

ἀξιοσημειώμενα: «Ὁ φάκελλος (ὁ πάλος τοῦ Πανσανίου), φακιόλι ἐκ λινομεταξίνου ὑφάσματος κατασκευαζόμενος, τὸ σύνηθες δηλαδή τῆς κεφαλῆς τοῦτο κάλυμμα, ὁ μπόλια καλουμένη, δὲν ἀπαντᾷ καθ' ὄλον τὸ τμήμα»¹. Ἡ δμπόλια, τὴν ὁποίαν ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ φοροῦν αἱ γυναῖκες τοῦ Πωγωνίου, εἶναι πολὺ παλαιά. Ὁ καθηγητὴς Ἄν. Ὀρλάνδος² «ἀποδεικνύει ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τοιχογραφίας τοῦ 13ου αἰ. κεφαλόδεσμος εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὴν φερομένην σήμερον «ἀμπόλιαν» ὑπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ Πωγωνίου»³. Λευκὸς ὁμοῖος κεφαλόδεσμος ἀπαντᾷ καὶ εἰς σύγχρονον (1280) τοιχογραφίαν μονῆς ἐν Κύπρῳ⁴.

Ἡ γυναικεία φορεσιὰ τοῦ Πωγωνίου διεκρίνετο εἰς τὴν τῆς Δερόπολης («Δεροπολίτικα») καὶ εἰς τὴν τῶν νοτιωτέρων χωρίων, πού ἐλέγετο «τὰ σύδικά μας» (ροῦχα).

Παραθέτω ἐνταῦθα περιγραφὴν τῆς παλαιότερας (πρὸ τοῦ 1930) φορεσιᾶς τοῦ Πωγωνίου καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Σοφίας Λιολιάκη, ἐτῶν 53, ἐκ τοῦ χωρίου Ποντικατές:

«Ἀπὸ μέσα ντυόνταν μὲ ἓνα ἄσπρο ρουτί, λιὸ πουνκάμισο, πού ἔφθανε μέχρι τὴν ἀντζα (γάμπα). Ἦταν καὶ ἀπὸ χουμαῖ (καθαρὸ χασὲ) γιὰ τὶς γιορτές. Βάζανε ἔπειτα τὴ λαιμαριά. Εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα ἓνα ὀρθογώνιο σχισμένο στὴ μέση μὲ φαρδιὸ γιακά. Οἱ νέες κεντοῦσαν τὸν περίγυρο τῆς λαιμαριάς μὲ κίτρινη μεταξωτὴ κλωστή, πού ἔφκειαχναν τὰ δοντίσα. Ἀπὸ πάνω βάζαν τὸ σεγκούνι (ἔξωμῖς), πού εἶναι μάλλινο ὕφασμα πυκνοῦφασμένο καὶ στὴ νεροτρουβιά χτυπημένο. Τὸ σεγκούνι δὲν ἔχει μανίκια καὶ ὁ περίγυρός του εἶναι ραμμένος μὲ μαῦρο γαῖτάνι γύρω γύρω. Μπροστά στὸν κόρφο στὰ δυὸ μέρη βάζαν ὕφασμα μαῦρο ἢ καφέ ἀπὸ τσόχα, πού λέγονταν: ροῦχα. Τὸ σεγκούνι στὴ μέση τὸ ζώνανε μὲ φαρδὺ μάλλινο μαῦρο ζωνάρι, πού εἶχε 3-4 γύρους. Τὸ ζωνάρι αὐτὸ ἐδιπλωνόταν στὴ μέση κ' ἐχρησίμευε γιὰ θήκη νὰ βάζουν χρήματα, κάχτες (καρούδια), μύγδαλα κ.ἄ. Τὸ ζωνάρι ἀπ' τὶς δυὸ ἄκρες εἶχε κλόσσα (κρόσσια). Τὰ κλόσσα κρέμονταν δεξιᾶ κ' ἔκαναν οὐρά. Πάν' ἀπ' τὸ ζωνάρι γιὰ σιγουρότερο ζώσιμο βάνανε μιὰ λεπτὴ κόκκινη ζώνη ὑφαντὴ, μακριά. Τὸ σχισμένο μπροστινὸ μέρος τοῦ σεγκοῦνι οὐ σκεπάζονταν μὲ μιὰ ποδιά ὑφαντὴ. Πάν' ἀπ' τὸ σεγκούνι φοροῦσαν τὸ ντου-

¹ Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 20.

² Ἄν. Ὀρλάνδου, Μνημεῖα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἡ Κόκκινη Ἐκκλησία - Παναγία Βελλᾶς. Ἠπειρ. Χρον., ἐτ. 2ον (1927), σ. 153.

³ Ἀγγελ. Χατζημιχάλη, ἐνθ' ἄν., σ. 254.

⁴ Γεωργ. Σωτηρίου, Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου. Α'. Λεύκωμα, ἐν Ἀθήναις 1953, πίναξ 90. [Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. Γ'].

λαμά, πού'ταν ἀπὸ ὕφασμα ντρίλινο μὲ ἓνα μικρὸ γαϊτανάκι λίγο στὴν ἄκρη.

Τὰ προπόδια εἶναι εἶδος πλεχτὲς παντόφλες μάλλινες. Λέγονταν καὶ πασουμάκια. Ποδένονταν μὲ τσαρούχια, πού εἶχαν μύτες. Ἡ μύτη εἶχε ἢ δὲν εἶχε φούντα. Οἱ νέες μὲ φούντα, οἱ γριεὲς χωρὶς φούντα. Στὰ πόδια φορούσανε κάλτσες δυὸ ζευγάρια. Τὸ ἓνα δὲν εἶχε πατούσα καὶ στηριζόνταν στὴν καμάρα μὲ μιὰ κορδελλίτσα. Τὸ ἄλλο ἦταν κοντὸ ὡς τὴν ἄντζα μὲ πατούσα καὶ δένονταν μὲ μιὰ λινιά.

Εἰκ. 3. Νεάνιδες χορεύουσαι εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας φέρουν τὸ τοπικὸν ἔνδυμα.

Στὸ κεφάλι φοροῦσαν τὴν *δμπόλια* ἢ *φακιόλι*. Μ' αὐτὸ περιτύλιγαν τὸ κεφάλι γύρω γύρω. Τὸ ὕφασμα τῆς δμπόλιας ἦταν ὕφασμένο μεταξύ. Εἶχανε καὶ λινεὲς δμπόλιες. Ἡ δμπόλια σ' ἓνα σημεῖο εἶχε μιὰ κόκκινη γραμμὴ ὕφαντῆ, πού λέγονταν *ρούσα*, κι ὅταν πενθοῦσαν τὴ σκέπαζαν μὲ μαῦρο ὕφασμα (*λουρίδα*). Τὸ τύλιγμα τῆς δμπόλιας τελείωνε πάνω ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ λέγονταν *φούντα*. Οἱ χῆρες γυναικεὲς μαζεῦαν τὴ φούντα, γιὰ νὰ διακρίνωνται ὅτι εἶναι χῆρες.

Ὅταν ἦταν βαρὺς χειμῶνας, ἐπάνω ἀπ' αὐτὴ ὅλη τὴ στολὴ ἔβαζαν τὴ *μανικωτή*, πού ἦταν ὅτι καὶ τὸ σεγκούνι, ἀλλὰ μὲ *μανίκια* μισά, ἀντὶ γιὰ ἐπανωφόρι. Ἡ προῖκα μετριῶνταν μ' αὐτά.

Ἡ γιορτινὴ καὶ νυφιάτικη φορεσά¹ ἦταν ἡ ἴδια μὲ τὴν καθημερινὴ μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἦταν ἀπὸ καλύτερα ὕφασματα... Οἱ ντόπιοι ἄντρες φορούσανε πο-

¹ Βλ. λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς νυφιάτικης φορεσιᾶς ἐν τῷ χφφ μου ὑπ' ἀριθ. 2956, σ. 40-42.

τούρια. Ἦταν περισκελίδες πλατειῆς ἐπάνω, ἔφθαναν ὡς κάτω ἀπ' τὸ γόνα, στένναν ἐκεῖ καὶ δένονταν. Τὸ πόδι ἦταν σκεπασμένο μὲ ἄσπρες μάλλινες κάλτσες ἢ μαῦρες διμιτένιες. Φορούσανε *γλέκο* χωρὶς μανίκια, διμιτένιο, καὶ ἐπάνω *πισλί*. Τὸ *πισλί* ἦταν κεντησμένο μὲ *γαϊτάνι*. Στὸ κεφάλι φοροῦσαν *κόκκινη σκούφια* ἢ καὶ *καλπάκι μαῦρο*. Γιὰ παπούτσια φοροῦσαν *τσαρούχια* ἢ *γεμεριά*. Στὴ μέση ἐξώνονταν μὲ πέτσινο *σελιάχι*. Τὸ *σελιάχι* εἶχε θῆκες γιὰ *ταμπάκο*, *καπνό*, γιὰ τὴν *ἡσκα*, τὸν *πρυόβολο* καὶ τὸ *καλαμάρι*. Βάζανε ἐκεῖ καὶ χρήματα, κλειδιά, κουμπούρια καὶ μαχαίρια. Ἀπὸ μέσα φοροῦσαν *πουκάμισο* μὲ πολὺ πλατὺ ἄσπρο μανίκι. Αὐτὸ κούμπωνε στὸ λαιμὸ καὶ δὲν εἶχε γιακά. Τὸ χειμῶνα φοροῦσανε *φλοκάτα* ἢ *μπερούτσια*, εἶδος πανωφόρι μὲ μανίκια καὶ κλόσσα»¹.

Παρέθηκα τὴν περιγραφὴν ταύτην τῆς παλαιότερας ἐνδυμασίας τοῦ Πωγωνίου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶναι λεπτομερῆς καὶ ἀπληκρῖβωμένη, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, καθὼς οἱ τύποι τῶν οἰκιῶν, οἰκιακῶν σκευῶν καὶ ἐγκαταστάσεων, οὕτω καὶ ἡ ἐνδυμασία τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἡπείρου δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε τῆς δεοῦσης συστηματικῆς ἐρεύνης. «Μία ἐρευνα διὰ τὴν περιβολὴν, γράφει ὁ Stadtmüller, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκταθῆ πέρα τῶν πολιτικῶν ὁρίων τῆς σημερινῆς Ἡπείρου καὶ νὰ συμπεριλάβῃ τὴν ἐξέτασιν τῆς περιβολῆς καὶ ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ὡς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ν. Ἀλβανίᾳ (μέχρι καὶ τοῦ Σ'κούμπι). Διότι ὅλαι αὐταὶ αἱ χῶραι παρουσιάζουν εὐρύτητα κοινὴν περιβολὴν, ἐνῶ ἡ περιβολὴ τῆς Β. Ἀλβανίας ἀποκλίνει αὐτῆς ἰσχυρῶς»².

Ἐρχόμεθα εἰς τὰ ἄσματα τῆς συλλογῆς μας. Ταῦτα εἶναι ποικίλου περιεχομένου ἀνήκοντα εἰς διαφόρους κατηγορίας. Οἱ Πωγωνήσιοι τὰ ἄδουν ἀκόμη ὡς χορευτικά, ἐπιτραπέζια καὶ εἰς διαφόρους περιστάσεις, ἦτοι κατὰ τοὺς γάμους, τὰς ἀπόκρως, τὸ Πάσχα καὶ τὰς οἰκογενειακὰς συγκεντρώσεις ἐπὶ ταῖς ὀνομαστικαῖς ἑορταῖς. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ νεώτερα γενεὰ εὐχαριστεῖται περισσότερο «μὲ τὰ παλιά», παρὰ μὲ τὰ ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τοῦ γραμμοφώνου διαδιδόμενα νεώτερα λαϊκὰ τραγούδια. Ἐντύπωσιν προξενεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἀκόμη ἐπιζοῦν εἰς τὴν λαϊκὴν μνήμην ἀκριτικά, παραλογές, παλαιὰ ἐρωτικά τῆς ξενιτειᾶς, λατρευτικά, γαμήλια, ἱστορικά, σατυρικά κ.ἄ. Οὕτως ἔχομεν παραλλαγὰς τῶν ἀκριτικῶν: «οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ καὶ τὸ στοιχεῖο τοῦ πηγαδιοῦ» (χ/φον, σ. 266 - 67), «τὸ κάστρο τῆς Ὁριᾶς» (χ/φον, σ. 393 - 394), «ἡ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ Κωστιαντῆ» (χ/φον σ. 77 - 80), «ἡ ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Γιαννάκη ὑπὸ τοῦ

¹ Ἐνθ' ἄν., σ. 36 - 43.

² G. Stadtmüller, ἔνθ' ἄν., σ. 151.

Σκληρόπουλου» (χ/φον. σ. 271-273), «τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου» (χ/φον σ. 412-413) κ.ά. Ἐπίσης τὰς παραλογάς: «τοῦ πραγματευτῆ», «τῆς φωνῆς νεκροῦ ἀπὸ τὸ μνήμα», «τοῦ ἔρωτος χριστιανοῦ καὶ ἐβραιοπούλας» κ.ά. Ὡς τοπικὸν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ τὸ ἄσμα «ὄμορφος γιανίτσαρος» (χ/φον., σ. 362-364).

Ἡ μουσικὴ ἐκτέλεσις τῶν τραγουδιῶν εἰς τὸ Πωγώνι εἶναι χορωδιακὴ καὶ πολυφωνικὴ¹. Ὅμᾳς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν χωριστὰ ἢ καὶ μεικτῆ ἐκτελεῖ τὴν μελωδίαν. Ὁ κορυφαῖος τραγουδιστής, ποὺ τραγουδεῖ τὴν κυρίαν μελωδίαν, λέγεται *παρῆς* ἢ *πάρης*, ὁ δεύτερος, ποὺ γυρίζει ἢ τσακίζει τὸ τραγούδι, λέγεται *γυριστής* καὶ *κλώστης*, οἱ δὲ ἄλλοι, ποὺ κρατοῦν τὸ ἴσον, *ισοκράτες*. Ὁ πρῶτος πρέπει νὰ εἶναι καλλίφωνος καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν τονικότητα τοῦ ἄσματος. Οὗτος ἐκτελεῖ μίαν μουσικὴν φράσιν, ἣτις καλύπτει ἄλλοτε μὲν ὀλόκληρον τὸν πρῶτον στίχον, ἄλλοτε δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ στίχου². Ὁ γυριστής πρέπει νὰ εἶναι τραγουδιστής πολὺ ἠσκημένος, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐκτελῇ εὐχερῶς τὰ μελωδικὰ ποικίματα, ποὺ ἀπαιτοῦνται κατὰ τὸ γύρισμα τοῦ τραγουδιοῦ³. Οἱ ἰσοκράται ἀσκοῦν βοθητικὸν μουσικὸν ἔργον⁴. Σημειωτέον ὅτι ὁ πολυφωνικὸς οὗτος τρόπος ἐκτελέσεως τῶν τραγουδιῶν τοῦ Πωγωνίου ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν νότιον Ἀλβανίαν, ἐνῶ εἰς τὴν μέσην καὶ βόρειον Ἀλβανίαν κυριαρχεῖ περισσότερον ὁ μονοφωνικὸς τρόπος. «Εἰς τὴν Βόρειον Ἀλβανίαν... ἢ ὁμοφωνία εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἄσμάτων, ἐν τούτοις εἰς τὴν μουσικὴν τῶν παραλογῶν παρατηροῦνται καὶ παλαιὰ πολυφωνικὰ στοιχεῖα»⁵.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐν Πωγωνίῳ ἠδδομένων ἄσμάτων νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὴν μελωδίαν τῶν ἀκριτικῶν «τοῦ κάστρου τῆς Ὠριάς», «τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου» καὶ τοῦ τοπικοῦ «ὄμορφος γιανίτσαρος» κατὰ καταγραφὴν τοῦ συναδ. μουσικοῦ κ. Σπ. Περιστερή:

¹ Βλ. Σπ. Περιστερή, Δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορείου Ἠπείρου. Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 9-10 (1955/57), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 105 κ.ἐξ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τὰ βορειοηπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς. Ἀφιέρωμα εἰς Ἠπειρον. Εἰς μνήμην Χρῆστου Σούλη, Ἀθήναι 1954, σ. 37 κ.ἐξ.

² Σπ. Περιστερή, ἐνθ' ἄν., σ. 111.

³ Ἐνθ' ἄν., σ. 111.

⁴ Ἐνθ' ἄν., σ. 114-115.

⁵ E. Comisel, Λαογραφικὴ ἔρευνα ἐν Ἀλβανίᾳ (ρουμανιστί). Revista de Folclor, București, ἔτ. V, ἀρ. 1-2, 1960, μετάφρ. ὑπὸ Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἐν Λαογραφ., τ. ΚΑ', ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 544.

Παρτίς
 Γυριστής
 Ίσοκράται

Σ' ὄ - σα κά στρα κι ἄν ἐ - πῆ - γα
 καὶ σερ - γιά - γιά - vi - - σα
 καὶ σερ - - γιά - - vi - - σα

Τον

Σ' ὄσα κάστρα κι ἄν ἐπῆγα καὶ σεργιάνισα,
 καὶ σεργιάνισα,
 σὰν τῆς Ἀργυρῶς τὸ κάστρο, κάστρο δὲν εἶδα.
 Κάστρο μου θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 5 οἱ Τοῦρκοι σὲ πολεμοῦσαν χρόνια δώδεκα,
 οἱ Ρωμοὶ σὲ παραστέκαν δέκα τέσσερα.
 Καὶ μὰ μανρομάτα κόρη, ἄχ! μοιρολογᾷ:
 Μωρ', ἀνοιξτε μου τῆς μαύρης καὶ τῆς δοφανῆς,
 γιὰ εἰμ' ἀγκαστρομένη καὶ στὸ μῆνα μου.

γιός μπρ'ο-μορ - - φος Για - νί - τσα -

ρης κυ - - ρας ύ - γιο ος

στο σε - φέ - - ρι πή - - γαι - νε ναι

για πό - - λιε - - μο

στο σε - φέ - - ρι πή - - γαινε ναι

Μπρ' ὁμορφος Γιανίσαρης, κυρᾶς υἱός, (δις)

στό σεφέρι πήγαινε γαί γιά πόλεμο. (δις)

Πόλεμο δὲν ἤρῳ ὁ νιὸς γαί γύρισε.

Γύρισε, δγαγύρισε τὸν Τούρναβο

5 κ' ἔσκυψε γὰ πιῆ νερό στὸν Τούρναβο.

Κλέφτες τὸν ἐβίγλισαν ἀπὸ μεριά,

ντοφκειά τοῦ δώσανε ζερβιά μεριά.

(Χ/φον, σ. 362-64. Ε.Μ.Σ. ἀρ. εἰς. 12394. Ταιν. 891 Α2).

Οἱ ὁμαδικοὶ χοροὶ ἐν Πωγωνίῳ γίνονται κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς, τῶν Φώτων, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τῶν Ἀπόκρσεων, τῆς Λαμπρῆς, τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Πρῶτοι εἰς τὸν χορὸν εἰσέρχονται οἱ ἱερεῖς, ἔπονται δὲ μὲ τὴν σειρὰν οἱ γέροντες, αἱ γραῖαι, οἱ νέοι, αἱ νέαι καὶ τὰ παιδιά. «Ὁ Πωγωνήσιος χορὸς εἶναι στρωτὸς στὰ δύο μὲ τραγούδια καὶ ὄχι μὲ ὄργανα. Πρῶτα τὸ παίρνουν οἱ ἄντρες καὶ μετὰ οἱ γυναῖκες» ἐναλλάξ. «Αὐτὸ γίνεται στὴ Σωπική, στὸ Χλομὸν καὶ ἄλλα χωριά τῆς Βορείου Ἡπείρου. Στὴν Πωγωνιανὴ τὸ γλέντι γίνεται καὶ μὲ ὄργανα, δηλαδὴ κλαρίνο, βιολί, ντέφι ἢ νταϊρέ καὶ λαγοῦτο. Αὐτοὶ ποὺ παίζουν τὰ ὄργανα εἶναι γύφτοι ἐντόπιοι. Ἐδῶ στὸ Πωγώνι χορεύομε καὶ τὸν καλαματιανό: «Ἐνα νερό, κυρὰ Βαγγελιώ», τὸ τσάμικο: «ὁ Μενούσης κι ὁ Μπιρομπίλης», τὸ τραγούδι «Κάτω στὸ γιὰλὸ» στὰ τρία, «τοῦ παπᾶ τὰ παραθύρια» στὰ τρία, «στὴν κεντησμένη σου ποδιά, μῶρ' βλάχα» στὰ τρία κ.ἄ. Χορεύομε καὶ τσακιστὸ σιτὸν τόπο μὲ ταχύτερο βηματισμό. Ὅταν τελειώῃ τὸ τραγούδι, ἀρχινάει τὸ κλαρίνο καὶ κάνει κλῶσμα, δηλαδὴ τὸ γυρίζει, τὸ τσακίζει, καὶ λέγεται τσακιστό. Ὅταν ἔχωμε πανηγύρι καὶ χορεύομε, ὁ κάθε πρῶτος παραγγέλνει ἕνα χορὸ τῆς ἀρεσᾶς του»

ἀλλὰ χορεύει κι ἄλλους διαφορετικούς χορούς ἀπὸ διάφορα τραγούδια. Γίνεται ἔτσι ἓνα κρῶμα χορῶν, δηλαδή θ' ἀρχινήσει π.χ. πρῶτα ἀπὸ «Κώσταντα», «Μαργιώλα» ἢ «Βεργινάδα» κτλ. (τὸ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄλλο στοὺς βηματισμούς καὶ στὸ σκοπὸ) καὶ μετὰ χορεύει ὅ,τι χορὸ θέλει, τσακιστό, στὰ δύο καὶ κλείνει συνήθως μὲ χορὸ στὰ τρία»¹.

Ἐνδιαφέρον μέρος τῆς συλλογῆς μου ἀποτελοῦν καὶ αἱ παραδόσεις. Ἐκ τούτων σημαντικώτεραι εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν δράκον τοῦ Παπίγγου καὶ τοῦ Σμόλικα², αἱ ἀστρολογικαί, αἱ δυϊστικαὶ καὶ ἡ λατρευτικὴ ἢ σχετικὴ μὲ τὴν ἔκουσίαν παρουσίαν ζαρκαδιοῦ πρὸς θυσίαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εἰς ἐξωκλήσιον τῆς Θεοτόκου εὐρισκόμενον παρὰ τὴν Πωγωνιανήν.

Παραθέτομεν κατωτέρω τὰ κείμενα ἐνίων ἐκ τῶν ἐν λόγῳ παραδόσεων μετὰ τινων ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων.

Α'. «Ὁ Χριστὸς κι ὁ Διάολος εἶχαν συντροφιά ὅπου πήγαιναν μαζί, δὲν κοιτοῦσε ὁ Χριστὸς νὰ κάνη τίποτα, γιατί ὁ Διάολος τὸ χαλοῦσε, τοῦ 'κανε ζημιὰ. Ὁ Χριστὸς νὰ ποῦμε ἔκανε ἀμπέλια, σταφύλια, κι ὁ Διάολος ἔκανε βάτα μὲ βατόμουρες, τ' ἀμπέλια ἔκαναν σταφύλια, τὰ βάτα ἀγκάθια καὶ βατόμουρες.

Κ' ἔκαν' ὁ Χριστὸς πολλὰ σχέδια, τὰ ἔκανε κι ὁ Διάολος, ἀλλὰ δὲν τς' ἔδωσε ψυχὴ. Ἀπὸ πολλὲς φορὲς ὕστερα ἔκαμε ὁ Διάολος ἓνα σκύλο νὰ ποῦμε. Καὶ τοῦ λέει τοῦ Χριστοῦ ὁ Διάολος. — Τί νὰ τὸ κάνω τώρα γιὰ νὰ ζωντανέψῃ; — Γιά, τί νὰ τὸ κάμῃς τώρα, δὸς του μιὰ συμπρωξὰ καὶ πές του, σήκω νὰ φῶς τὸ νοικοκύρη σου. Ζωντάνεψε τὸ σκυλὶ καὶ κράπ τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ ποδάρι καὶ τοῦ τό'φαγε καὶ γίνηκε κουτσὸς ὁ διάολος» (Χ/φ., σ. 156).

Β'. «Τὰ γίδια ἦταν ὅλα ἄγρια. Καὶ τὰ φυλοῦσε ὁ Διάβολος. Αὐτὸς τὰ ἴφτειασε. Καὶ τοῦ λέει ὁ Διάολος τοῦ Χριστοῦ. — Τί πρέπει νὰ κάμω γιὰ νὰ τὰ μιάσω δῶ στὴ στρούγγα; — Θὰ τὰ βάλωμε στὸ μαντρί, λέει ὁ Χριστὸς, θὰ τὰ βάλωμε στὴ στρούγγα νὰ τ' ἀρμέξωμε. Αὐτὰ ποὺ θὰ μένουν χάμαι, λέει, θὰ ἴναι δικὰ μου, λέει ὁ Χριστὸς, κι αὐτὰ ποὺ θὰ φεύγουν θὰ ἴναι δικὰ σου. Ὁ Χριστὸς τί ἔκαμε; Αὐτὰ ποὺ ἦτανε δικὰ του τὰ ἴκαψε ἐδῶ στὸ γόνα κ' εἶναι βουλωμένα, σημαδεμένα, τ' ἄλλα στὰ ἔρημά'σα πέρα φύγαγε. Αὐτὰ, ποὺ βούλλωσ' ὁ Χριστὸς, ἔμειναν χάμω μέσ' στὴ στρούγγα, τ' ἄλλα ἔφυγαν. — Τί μῶκαμες, τοῦ λέει ὁ Διάολος! — Δὲν εἶπαμαν, λέει ὁ Χριστὸς, ὅτι θὰ τὰ μοιράσωμε στὴ μέση; — Καλά, λέει ὁ Διάολος,

¹ Βλ. τὸ χ/φόν μου ὑπ' ἀρ. 2956, σ. 169-171.

² Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δυτικοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 15/16 (1962/63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 254, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

τὰ πῆρες πού ἔτανε δικά μου, ἀλλὰ ὀλοένα θὰ σοῦ κάνουνε ζημιές, θ' ἀχρησιεύουν τὰ δέντρα, τ' ἀμπέλια, ὅτι προῖμα. Εἶπ' ὁ Χριστός, ἐγὼ θὰ κάνω κλαρὶ γιὰ τὰ γίδια. Καὶ μετὰ τοῦ λέει ὁ Διάβολος κ' ἐγὼ θὰ κάνω παλιούρια, βάτια, ἀγκάθια ὄλ' αὐτὰ τ' ἀχρησια αὐτὸς τὰ ἔκανε» (X/φ., σ. 157-158).

Γ'. «Ὁ Διάβολος εἶπε τοῦ Χριστοῦ. — Νὰ δῆς τί θὰ σοῦ κάνω, τοῦ λέει. — Τίποτα δὲ θὰ μοῦ κάμῃς ἐσύ, τοῦ λέει, νὰ δῆς τί θὰ σοῦ κάμω ἑγώ. Καὶ παίρει δυὸ μῆλα καὶ τὰ πετᾷ ἔσα πέρα. Τὸ ἓνα ἔγινε σκυλί καὶ τὸ ἄλλο λύκος. Τὸ σκυλί κνηγάει τὸ λύκο. Καὶ λέει στὸ λύκο. — Μυρωδιά νὰ μὴν ἔχῃς, ἀλλὰ μακριὰ νὰ βλέπῃς καὶ ν' ἀκοῦς ἀπὸ δῶ ὡς στὰ Γιάννενα. Κ' ἐσύ, σκυλί, τοῦ λέει, τόση μυρωδιά νὰ ἔχῃς, πὺν νὰ μὴν ἀφήνῃς τίποτα. Γι' αὐτό, ὅταν περνᾷ λύκος, τὸν μυρίζεται τὸ σκυλί ἀπὸ μακριὰ καὶ τρέχει καὶ τὸν κνηγάει». (X/φ., σ. 159-160).

Καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ παραδόσεις ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν εἰς τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἔπλασε καὶ αὐτὸς ζῶα ἢ ἀχρηστα καὶ βλαβερὰ ἀντικείμενα. Ὁ Θεὸς ἢ ὁ Χριστὸς ἐνεψύχωσε τὰ ζῶα τοῦ Διαβόλου καὶ ἀντὶ ἀχρηστων ἐδημιούργησε διὰ τὸν ἄνθρωπον χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα πράγματα. Παρόμοιαι παραδόσεις ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς¹.

Δ'. «Στὴ γιορτὴ τῆς Θεοτόκου (Ζωοδόχου Πηγῆς), πὺν γιορτάζει στὴν Πωγωνιανῇ (ἔξωκκλησί) τὰ παλιὰ τὰ χρόνια κάθε χρόνο τὸ πρῶτ' ἔρχονταν δυὸ ζαρκάδια. Κάθονταν τὸ ἓνα καὶ τὸ σφάζανε καὶ τὸ ἄλλο βασίλευμα ἡλιοῦ ἔφευγε. Αὐτὸ γίνονταν κάθε χρόνο. Μιὰ φορὰ εἶπαν οἱ χωριανοί: — Δὲν τὰ σφάζομε καὶ τὰ δυό; Πῆραν τὴν ἀπόφαση καὶ τὰ σφάζουνε. Ἐπὸ τότε δὲν μετάρθαν πιά τὰ ζαρκάδια στὴ γιορτὴ τῆς Θεοτόκου». (X/φ., σ. 142-143 καὶ 289).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, περὶ αὐτῆς δ' ἔγραψεν εἰδικὴν μελέτην ὁ Στίλιπων Π. Κυριακίδης ὑπὸ τὸν τίτλον «Θυσία ἐλάφου ἐν Νεοελληνικῇ παραδόσει καὶ Συναξαρίοις» καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Γ', 1917/18, σ. 189-215².

Ἐκ τῶν καταγραφέντων ὑπ' ἐμοῦ ποικίλων ἐν Πωγωνίῳ ἐθίμων λίαν ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ γαμήλια μετὰ τῶν σχετικῶν γαμηλίων ἡσμάτων. Ἀξιοσημείωτον δ' εἶναι ὅτι διὰ πρώτην φορὰν ἔχομεν ἐντεῦθεν μαγνητοφωνημένα ἀρκετὰ ἄσματα

¹ Βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀνέκδοτοι δῦιστικάι παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 17 (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 12-39.

² Βλ. καὶ D. Pétropoulos, Survivances de sacrifices d'animaux en Grèce. Papers of the international Congress of european and western Ethnology. Stockholm, 1956, σ. 120-125, ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία.

τοῦ γάμου. Αἱ ἡμέτεραι ὡσαύτως εἰδήσεις περὶ γαμηλίων ἔθιμων ἐν πολλοῖς συμπληρώνουν τὰς μέχρι τοῦδε ἐκ διαφόρων χωρίων τῆς περιοχῆς ταύτης δημοσιευθείσας ἢ εὗρισκομένας εἰς χειρόγραφα εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν¹ ὑπὸ ἑρασιτεχνῶν συλλογέων.

Ἀξιολόγου ἐνδιαφέροντος εἶναι καὶ αἱ περιγραφαὶ ἔθιμων, ἀναφερομένων εἰς τὸ παιδίον, τὴν τελευταίαν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὴν μαγειάν, τὴν ἀστρολογίαν τὴν μετεωρολογίαν, τὴν μαντικὴν, τὴν δημῶδη λατρικὴν, τοὺς βίους τοῦ λαοῦ καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

Μὲ παρατηρήσεις τινὰς σχετικὰς πρὸς εἰδήσεις ἐκ τῆς λαϊκῆς λατρείας ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ κλείσω τὴν παροῦσαν ἔκθεσίν μου.

Πλούσια εἶναι καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν τὰ ἔθιμα τῶν Παγωνησίων τὰ σχετικὰ μὲ τὰς ἐορτὰς καὶ τὴν ὀρθόδοξον αὐτῶν πίστιν. Θὰ ἀναφέρω μερικὰ ἐξ αὐτῶν.

Α'. Ἐν Πωγωνιανῇ «τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων στὰ σπίτια φκειάνουνε κόλιαντα (κουλλούρια) μὲ ζυμάρι σκέτο σταρίσιο. Ἐνα μεγαλύτερο ἅπ' αὐτὰ τὰ κόλιαντα τὸ λέγουν *κουλλούρα* καὶ τὴν ἔχουν γιὰ τὸν πιστικὸ. Πάνω στὴν κουλλούρα κεντοῦν τὸν πιστικὸ μὲ τὸ κοπάδι του (μὲ ζυμάρι) καὶ τοῦ τὴν προσφέρουν. Τὰ παιδιὰ τραγουδῶντας τὰ κόλιαντα (*κάλιαντα*) λέγουν :

*Κόλιαντα, μίλιαντα,
τρεῖς χιλιάδες πρόβατα
καὶ πεντακόσα γίδια.
Τοῦ πιστικοῦ κουλλούρα
καὶ μένα κολιαντίνα.*

Σέρονουν τὰ παιδιὰ μαζί τους ἕνα καλαμίδι (ξύλο μακρὸ ποῦ ἀνοίγουν τὰ πέτουρα) καὶ περνοῦν μέσα τὰ κόλιαντα (κουλλούρια), ποῦ τοὺς δίν' ὁ κόσμος. Δίνουν καὶ μῆλα καὶ καρύδια». (Χ/φον, σ. 23).

Τὰ ὡς ἄνω «Χριστόψωμα» ἢ «κόλιαντα» (κουλλούρες τῶν Χριστουγέννων) μὲ εἰδικὰ σχήματα καὶ στολίδια ἀπὸ ζύμην εἶναι γνωστὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἶναι δὲ ἀνάλογα μὲ τὸν βίον τῆς οἰκογενείας². Τὰ ἐν Πωγωνιανῇ ἔχουν καὶ ἰδιαίτερον καλλιτεχνικὸν διαφέρον διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὀραιότητα τῶν κεντημένων σχημάτων τοῦ κοπαδιοῦ καὶ τῶν πιστικῶν (βοσκῶν).

¹ Τοῦτο διεπίστωσα μετὰ σχετικὴν σύγκρισιν τοῦ ὑπ' ἐμοῦ συγκεντρωθέντος ὕλικου μὲ τὸ μέχρι τοῦδε δημοσιευθὲν ἢ εὗρισκόμενον εἰς χειρογράφους συλλογὰς.

² Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1956/57, σ. 49. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸν λαόν. Παρνασσός, τόμ. Α', Ἀθήναι 1959, σ. 431-432.

Β'. «Βαθιά χαράγματα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (ἀνήμερα) τὰ παιδιὰ ἔχουν ἔτοιμο ἀπὸ βραδύς τὸ δέντρο (κλαρὶ ἀπὸ πεῦκο ἢ κυπαρίσσι). Τὸ στολιζοῦν μὲ εἰκόνες ἢ κάρτες καὶ κανένα φρούτο τῆς ἐποχῆς. Ἐν' ἀπ' τὰ παιδιὰ κραταίει τὸ δέντρο, πηγαίνει μπροστὰ καὶ χτυπάει τὴν πόρτα. Ἀνοίγουν οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ λέγουν τὸ τραγούδι τῆς ἀρχιμηναῖας». (X/φ., σ. 24).

Ἡ συνήθεια αὕτη τῆς εἰσαγωγῆς χλωρῶν κλάδων δένδρου εἰς τὴν οἰκίαν κατὰ τὴν πρωτοχρονιάν μὲ σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγείας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ πανευρωπαϊκοῦ σήμερον ἔθιμου τοῦ «Χριστουγεννιάτικου δένδρου»¹.

Γ'. «Τὸν παλιὸ καιρὸ, ὅταν γίνονταν πανηγύρι, καὶ τώρα στοὺς Πορτοκιάτες τὴν ἡμέρα τῆς Θεοτόκου (Παρασκευὴ τῆς Διακαινησίμου) οἱ τσελιγκάδες δωρίζουν ἀπὸ ἴνα σφαχτό, τυρὶ φρέσκο, γιὰ τὴ διασκεδάση πρὸς ὄφελος τῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸ τὸ σφάγιο τὸ ψένουν καὶ τὸ λιανίζουν μικρὰ μικρὰ κομμάτια καὶ τὸ προσφέρουν γιὰ μεξέ, ὅταν βγαίνει ὁ δίσκος τῆς ἐκκλησίας. Καὶ τὸ Πάσχα δίνουν γάλατα, τυριά καὶ κρέατα σὲ φτωχοὺς». (X/φ., σ. 55).

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐνθυμίζει τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ M. Nilsson ὅτι «ἕνας ἀρχαῖος Ἕλληνας θὰ ἠσθάνετο ὡς νὰ ἦτο εἰς τὴν πατρίδα του, ἂν παρευρίσκετο εἰς ἕνα νεώτερον πανηγύρι» ἢ «ὅστις βλέπει σήμερον ἑλληνικὸν πατηγύρι ἐνθυμεῖται ἀμέσως τ' ἀρχαῖα»².

Δ'. «Κάθε 1η Μάρτη πρῶτὴ πρῶτὴ οἱ γιαγιάδες πηγαίνουν στὸ μπαξέ καὶ κόβουν ἕνα κλωνάρι κρानιὰ καὶ μ' αὐτὸ χτυποῦν ἀνάλαφρα τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ ὄλους ποὺ κοιμοῦνται, γιὰ νὰ εἶναι γερὰ σὰν τὴν κρानιὰ δάλακρη τῆς χρονιάς». Τὸ αὐτὸ κάμνουν καὶ εἰς τὰ ζῶα³. Ἡ αὕτη δὲ συνήθεια ὑπάρχει καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πρωτοχρονιάς, τῶν Φώτων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. (X/φ., σ. 144-145, 277)

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀποσκοπεῖ κατὰ τὴν ὁμοιοπαθητικὴν μαγειρίαν εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς θαλερότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ βλαστοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ τὰ ζῶα.

Ε'. «Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ντυθῶνται μουντσούνες μὲ προσωπίδες. Γίνονται γαμπροί, νυφάδες, ἄλλοι γέροι, ἄλλες γυναῖκες, γριές, καὶ τ' ἀπόγεμα μετὰ τὸ φαγοπότι βγαίνουν στὸ μεσοχώρι, χορεύουν καὶ διασκεδάζουν. Ἀνάβουν τὸ βράδυ φωτιὰς καὶ χορεύουν γύρ' ἀπ' αὐτές. Τὰ ξύλα τὰ ἔχουν μάσει στὸ μεσοχώρι καὶ στὶς γειτονιὰς ἀπὸ τὴν προηγούμενην μέραν. Πηδοῦν τίς φωτιὰς. Οἱ μουντσούν-

¹ Βλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 435. Βλ. καὶ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Χριστουγεννιάτικον δένδρον. Ἠθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. ΙΒ' ἐν λ.

² Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 18, 19.

³ Ὅμοιος καὶ ἐν Κρήτῃ (Κατσιδώνι). Βλ. εἰς Ἐπετ. Ἐταίρ. Κρητ. Σπουδ., τόμ. 3 1940), σελ. 419.

νες βασιτῶν ξύλα στα χέρια τους με στάχτη και τὴ ρίχνουν κατὰ πρόσωπο και ἐκφοβίζουν τὰ παιδιά. Μιὰ ἀπὸ τὶς μουτσούνες κάνει τὴ νύφη, ἕνας τὸ γαμπρὸ· Κυρίως ἔχουν σκοπὸ τὸ γλέντι και τὸ χορὸ. Τραγουδοῦν: «πῶς στουμπὶ—πῶς στουμπίζουν τὸ πιτέρ;» και κλίνουν και χτυποῦν τὸ γόνα κάτω. "Όταν λέν για μύτη, με τὴ μύτη κ.ο.κ.» (X/φ., σ. 282).

Τὸ ἔθιμον ἐνθυμίζει ἀνάλογα ἐκ Δερβιτσάνης Β. Ἡπείρου¹ και ἐξ ἄλλων τόπων.

ΣΤ'. «Στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου βράζομε πολύσπειρα ἢ μπόλια, καλαμπόκι, φασόλια, φακὴ, ρεβίθια, ὄλα σὲ μιὰ κατσαρόλα. Μέσα βάζομε καλαμπούκια με στάχνα ὀλόκληρα. Τὸ ἔχομε για καλό. Τὸ ἴδιο κάνομε και τοῦ Ἁγίου Ντριάδ (Ἁγίου Ἀνδρέου)».

Ἐὶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναφέρει τὸ εὐετηρικὸν τοῦτο ἔθιμον τῶν πολυσπορίων παρατηρεῖ: «Παρὰ πᾶσι τοῖς χωρίοις τὴν βράσιν ὁμοῦ παντὸς εἴδους ὀσπρίων τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου (Μπόλια, Πυανέψια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις) πλὴν τῶν «Πολίτσιανης και Σέλτσης» ἀπαραίτητον θρησκευτικὸν θεωροῦσι καθήκον»².

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες προσέφερον πανσπερμίαν εἰς τὴν Δήμητρα και τοὺς ἄλλους θεοὺς δια τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς, ὡς και εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν και τὸν Διόνυσον, κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῶν Ἀνθεστηρίων, καλουμένην Χύτροι, ὅτε ὁ Ἄδης ἦτο ἀνοικτός. Ἐπίσης κατὰ τὰ Πυανόψια, ἑορτὴν τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν τῶν δένδρων, κατὰ τὸν μῆνα Πυανεψιών (Ὀκτώβρ.-Νοέμβρ.) ἐμοίραζον κυάμους. Ἡ μετάληψις ἐκ τῆς πανσπερμίας αὐτῆς μετέδιδε καλὴν τύχην εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας³.

Γενικῶς ὁ βίος ἐν Πωγωνίῳ τῆς Ἡπείρου διατηρεῖ ἀκόμη ἀρκετὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν δὲν ἐπέφερον ἀκόμη ὀλοσχερῶς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν παλαιότερων μορφῶν αὐτοῦ, ὡς συνέβη εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡθῆ και παραδόσεις ἐρριζωμέναι εἰς τὸν λαὸν ἐπιζοῦν ὄλων τῶν πολιτικῶν και τῶν ἐκ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν πολιτιστικῶν ρευμάτων μεταβολῶν και παραμένουν ζωνταναὶ ὡς ἔκφρασις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

¹ Βλ. ΚΕΕΛ, ἀρ. 1665 Β', σ. 45. (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ συλλογὴ παρὰ Βορειοηπειρωτῶν προσφύγων, Ἰωάννινα 1951).

² Ἰω. Λαμπρίδου, ἐνθ' ἀν., σ. 27.

³ Μ. Nilsson, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία. Μετάφρ. Ἰ. Κακριδῆ, Ἀθήνα 1953, σ. 29. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 31-33, και 77. Lud. Deubner, Attische Feste, Hildesheim, 1959, σ. 198 κ.εξ.

R É S U M É

**Recherche folklorique à Pogonion (Epire)
du 8 juillet au 7 août 1965**

par D. B. Oeconomidès

Dans son introduction l'auteur décrit brièvement la situation géographique de la région de Pogonion en Epire et donne un aperçu historique relatif en y ajoutant une bibliographie minutieuse des collections folkloriques éditées et inédites jusqu'à ce jour sur cette région par divers auteurs et en soulignant l'importance de l'apport d'érudits de l'Epire dans le domaine folklorique et linguistique de leur pays.

L'auteur complète son exposé par certaines informations économiques et démographiques des villages: Pogoniani, Pontikates, Dolon et de la petite ville Delvináki où il a effectué ses recherches folkloriques du 8 Juillet au 7 août 1965.

Commentant ensuite l'habitation populaire la caractérise comme localement ayant une forme particulière¹ et conclut, comme l'a soutenu et G. Stadtmüller, que les habitations populaires en Epire ouvrent des larges perspectives pour la connaissance des divers stades d'émigration et des civilisations dans des époques d'où n'existent aucune tradition écrite ou des monuments. Ensuite, il fait mention des mets et de la nourriture la plus courante des habitants et donne une description détaillée du costume populaire des hommes et des femmes d'avant 1930 où la couleur blanche prédomine. Le mouchoir blanc, comme bandeau, qu'on nomme «ombolia» qui est en usage jusqu'aujourd'hui, est figuré dans des fresques du XIIIe siècle (voir photo n° 3).

Par la suite l'auteur donne un aperçu général des chansons populaires de cette région, qui sont d'une riche variété et appartiennent à des différentes catégories. La génération d'aujourd'hui à Pogonion au contraire de ce qui existe dans les autres régions de l'Epire, trouve plus du plaisir aux chansons traditionnelles qu'aux nouvelles mélodies qui proviennent des

---

¹ Voir D. B. Oeconomidès dans l'Annuaire des Archives de folklore, vol. 15/16 (1962), Athènes 1964, pp. 326-329.

centres urbains. Dans la mémoire du peuple sont encore vivants des chansons acritiques (chansons héroïques de l'époque byzantine), des ballades, anciens chansons d'amour, de l'émigration (ξενιτειᾶς), du culte, de la noce, satiriques etc. Parmi les chansons acritiques les plus répandues sont: a) la fiancée de Constanti, b) l'enlèvement de la femme de Jeannakis par Skli-rópoulo, c) du petit Vlahópoulo, d) du château-fort de la Belle, et d'autres. Parmi les ballades les habitants préfèrent: a) la chanson du colporteur, b) de l'amour d'un chrétien avec une juive, c) la voix du mort du tombeau etc.

La musique de cette région présente un intérêt particulier: elle est généralement polyphonique, chantée par des chœurs d'hommes ou de femmes ou par des chœurs mixtes. Le soliste chante la mélodie principale, tandis que le second chanteur «reprend» (γυροῖζει) ou «rompt» (τσακίζει) la mélodie pendant que les autres tiennent le continuo (τὸ ἴσον), qui rappelle le chant chorale de la musique ecclésiastique byzantine. On rencontre cette façon de chanter et en Epire du nord¹.

Parmi les danses locales: le «Pogonissios», «strotos», en deux pas, présente un intérêt particulier et est dansée en Epire du nord, accompagnée seulement par le chant, tandis qu'à Pogonion, et par des instruments de musique, comme la clarinette, le violon et le defi (tambourin). On danse également et le syrtos, le tsamikos, et autres.

Ensuite l'auteur publie trois légendes qui ont comme sujet le diable en émulation avec Dieu, dans la création du monde. Le diable a créé des animaux et des choses nuisibles et inutiles, tandis que Dieu ou Jésus Christ les ont animé en les transformant en choses utiles et profitables pour l'homme.

Une autre légende est une variété connue et dans d'autres régions de la Grèce, où un cerf ou un chevreuil se présente volontairement pendant la fête du Saint pour être immolé (sacrifié)².

Parmi les diverses coutumes, ceux de la noce sont les plus remar-

¹ Voir *Sp. Peristeris*, dans l'Annuaire des Archives du Folklor, vol. 9-10 (1955/57), pp. 105-133, et *D. B. Oeconomidès*, «Hommage à l'Epire. A mémoire de Christos Soulis», Athènes 1954, p. 37 et suiv.

² Voir *St. Kyriakidis* dans *Laographia*, tome VI (1917/18), pp. 189-215, et *D. Loucatos* dans l'Annuaire des Arch. de Folklore, tome 11-12 (1958-59), p. 266.

quables. L'auteur a pu enregistrer sur bandes du magnétophone un assez grand nombre des chansons nuptiales. Le matériel sur les coutumes matrimoniales complète en partie, ce qui a été publié jusqu'à ce jour ou ce qui se trouve dans des manuscrits au Centre de Recherches du folklore Hellénique de l'Académie d'Athènes, déposé par des collectionneurs amateurs. Egalement est remarquable et le matériel qui concerne à l'enfant, la mort, le droit populaire, la magie, l'astrologie, la météorologie, la divination, la médecine populaire, les métiers populaires (vie agricole, pastorale etc.) et le culte. De ce dernier, l'auteur mentionne le gâteau de Noël qu'on prépare pour le berger (πισικὸς) et qu'on nomme «Κόλιανδα». Une autre coutume est celle du Premier de l'an. A l'aube de cette fête les enfants qui ont préparé du soir de la veille l'arbre (une branche de pin ou de cyprès) et qui l'on décoré avec des images ou des cartes postales et des fruits de la saison vont faire la tournée des maisons. Un des enfants tient l'arbre, va en avant et frappe la porte. Les femmes ouvrent la porte et les enfants chantent les calendes.

L'auteur mentionne également et autres coutumes, comme par exemple les offrandes des bergers à l'église pendant le jour de la fête de Ζωοδόχου Πηγῆς (1er Vendredi après Pâques); les coups avec des branches de cornouiller le 1er Mars; des travestis du Carnaval; la coutume de sauter le feu etc. En général, conclu l'auteur, la vie à Pogonion conserve encore des éléments traditionnels en assez grand nombre.

Γ'.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΘΗΡΑΝ ΚΑΙ ΑΝΑΦΗΝ

(3 ΙΟΥΛ. - 1 ΑΥΓ. 1965)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ΚΕΕΛ) καὶ κατόπιν τῆς ὑπ' ἀρ. 51564/27-7-65 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετέβην τὸν Ἰούλιον τοῦ 1965 εἰς τὰς νήσους Θήραν καὶ Ἀνάφην πρὸς μελέτην τοῦ κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ συλλογὴν σχετικῆς πρὸς αὐτὸν λαογραφικῆς ὕλης.

Ἐν Θήρᾳ διέτριψα περὶ τὰς εἴκοσιν ἡμέρας, τῆς δραστηριότητός μου περιορισθείσης κατ' ἀνάγκην εἰς τίνα μόνον χωρία τῆς νήσου. Κατὰ τὰς ὑπολοίπους